

УДК 342.1

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.01.126>

ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ ЗМІСТУ У ВИЗНАЧЕННІ ТА ВИДОВА ХАРАКТЕРИСТИКА САНКЦІЙ В МІЖНАРОДНОМУ ПУБЛІЧНОМУ ПРАВІ

*аспірантка кафедри міжнародного права та порівняльного
правознавства факультету міжнародних відносин Національного
авіаційного університету*

Мулявка В.Є. Фактори формування змісту у визначенні та видова характеристика санкцій в міжнародному публічному праві.

У сучасних умовах, як і раніше, найважливішим проявом примусу у міждержавних відносинах виступають міжнародно-правові санкції, які відіграють першочергову роль в охороні міжнародного правопорядку, оскільки з допомогою суб'єкти міжнародного права у разі потреби реагують на міжнародні правопорушення.

Міжнародно-правові санкції стали важливим інструментом міжнародних відносин, який використовується для забезпечення виконання міжнародного права, врегулювання конфліктів та встановлення порядку в світі. Ця стаття розглядає різноманітні види міжнародно-правових санкцій, їхні механізми застосування та потенційні виклики, з якими стикається міжнародне співтовариство.

Інститут міжнародно-правових санкцій є особливим правоохоронним та правозастосовним інститутом. Він виконує функцію примусового забезпечення корекції механізму міжнародно-правового регулювання, коли внаслідок міжнародного правопорушення виникають зміни у його нормальному функціонуванні та відновлення міжнародного правопорядку не вдається або неможливо забезпечити за допомогою виключно погоджувальних (добровільних) засобів процесуального врегулювання. Інститут міжнародно-правових санкцій тісно пов'язаний із інститутом міжнародно-правової відповідальності. Специфіка зв'язку полягає в тому, що міжнародно-правові санкції застосовуються тільки щодо суб'єкта правопорушника, який чинить опір добровільному виконанню своїх обов'язків з ліквідації шкідливих наслідків міжнародного правопорушення, і в кінцевому підсумку спрямовані на досягнення угоди між суб'єктами, що застосовують міжнародно-правові санкції та суб'єктом правопорушником.

Застосування міжнародно-правових санкцій передбачає активну роль міжнародних організацій, зокрема Організації Об'єднаних Націй. Рішення про введення санкцій приймається через консенсус чи голосування у випадках системно-

го порушення міжнародного права чи загрози міжнародній безпеці.

Хоча міжнародно-правові санкції вважаються важливим інструментом у регулюванні міжнародних відносин, існують виклики, що вимагають посиленої уваги.

Стаття систематизує види міжнародно-правових санкцій, зокрема економічні, військові та дипломатичні. Висвітлюється їхня спрямованість на держави, групи чи окремих індивідів, а також механізми їхнього введення та скасування. Зокрема, розглядається питання ефективності та можливих негативних наслідків санкцій для населення та економіки країн-адресатів.

Окрему увагу можемо приділити взаємодії міжнародно-правових санкцій з іншими інструментами міжнародної політики, такими як дипломатія, переговори та миротворчі заходи.

Ключові слова: міжнародне право, санкції, інститут міжнародно-правових санкцій, економічні санкції, дипломатичні санкції, військові санкції.

Mulyavka V.Y. Factors shaping the content in the definition and species characterization of sanctions in public international law.

In modern conditions, international legal sanctions continue to be the most important manifestation of coercion in interstate relations, playing a primary role in the protection of international law and order, as they are used by subjects of international law to respond to international violations, if necessary.

International legal sanctions have become an important instrument of international relations used to ensure the implementation of international law, resolve conflicts and establish order in the world. This article examines the various types of international legal sanctions, their mechanisms of application and potential challenges faced by the international community.

The institution of international legal sanctions is a special law enforcement and law enforcement institution. It performs the function of enforcing the correction of the mechanism of international legal regulation when, as a result of an international

offense, changes occur in its normal functioning and the restoration of international legal order is not possible or cannot be ensured by means of exclusively conciliatory (voluntary) means of procedural settlement. The institution of international legal sanctions is closely related to the institution of international legal responsibility. The specificity of the relationship lies in the fact that international legal sanctions are applied only to the offending entity that resists the voluntary fulfillment of its obligations to eliminate the harmful consequences of an international offense, and are ultimately aimed at reaching an agreement between the entities applying international legal sanctions and the offending entity.

The application of international legal sanctions involves an active role of international organizations, in particular the United Nations. The decision to impose sanctions is made by consensus or voting in cases of systemic violations of international law or threats to international security.

Although international legal sanctions are considered to be an important tool in the regulation of international relations, there are challenges that require increased attention.

The article systematizes the types of international legal sanctions, including economic, military and diplomatic sanctions. The author highlights their focus on states, groups or individuals, as well as the mechanisms for their introduction and lifting. In particular, the author examines the effectiveness and possible negative consequences of sanctions for the population and economy of the targeted countries.

Special attention may be paid to the interaction of international legal sanctions with other instruments of international politics, such as diplomacy, negotiations and peacekeeping measures.

Key words: international law, sanctions, institution of international legal sanctions, economic sanctions, diplomatic sanctions, military sanctions.

Постановка проблеми. Класифікації міжнародних санкцій в міжнародному праві, може включати ряд аспектів, що становлять виклики у їх сучасному розумінні. Види міжнародних санкцій можуть стикатися з великою розміреністю та різноманіттям заходів, що можуть бути вжиті. Спроби створення універсальної та вичерпної класифікаційної системи можуть бути викликані складністю сучасних міжнародних відносин та варіативністю ситуацій.

Існує можливість перетину та неоднозначності між різними видами санкцій. Наприклад, економічні санкції можуть мати військовий відбиток, а військові санкції можуть впливати на економіку. Ця неоднозначність може ускладнювати точне класифікування заходів.

Також можна визначити, що різні держави та міжнародні організації можуть застосовувати різ-

ні методи та підходи до класифікації санкцій. Це може призводити до розбіжностей в тлумаченні та розумінні застосування санкцій.

Стан опрацювання цієї проблематики щодо визначення поняття міжнародно-правової відповідальності в міжнародному публічному праві, було досліджено багатьма науковцями. До них належать: О.В. Мартиненко, С.С. Андрейченко, В.А. Василенко., І.М. Забара, І.С. Нуруллаєв та інші.

Виклад основного матеріалу. Санкції є частиною заходів, дозволених міжнародним правом для вирішення суперечок між державами. Вони не вважаються актом бойових дій чи війни. Вони можуть бути застосовані проти держави або недержавного суб'єкта (окремої особи, повстанського руху, політичної партії), який не дотримується своїх міжнародних зобов'язань або коли його поведінка порушує чи загрожує міжнародному громадському порядку [1].

Міжнародні санкції мають довгу історію, приклади якої сягають давніх часів. У сучасну епоху міжнародні санкції вперше застосувала Ліга Націй, яка була створена після Першої світової війни для сприяння миру та безпеки. Ліга Націй наклала економічні санкції на різні країни, включаючи Італію та Японію, намагаючись стримати агресивну поведінку.

Відтоді міжнародні санкції стали стандартним інструментом зовнішньої політики, а Організація Об'єднаних Націй (ООН) відіграє провідну роль у їх реалізації. ООН запровадила санкції проти таких країн, як Ірак, Північна Корея та Іран, намагаючись вирішити низку проблем, включаючи зброю масового знищення, порушення прав людини та тероризм.

Окрім ООН, такі регіональні організації, як Європейський Союз (ЄС) і Африканський Союз (АС), також мають повноваження накладати санкції. В останні роки використання міжнародних санкцій стає все більш витонченим, з розвитком цілеспрямованих глобальних санкцій, спрямованих на конкретних осіб, організації та галузі.

Санкції – це превентивні заходи, які дозволяють ЄС швидко реагувати на політичні виклики та події, які суперечать його цілям і цінностям. Наприклад, санкції можуть бути спрямовані на:

- тероризм;
- діяльність з розповсюдження ядерної зброї;
- порушення прав людини;
- анексію чужої території;
- навмисну дестабілізацію суверенної країни;
- кібер-атаки [2].

Міжнародні санкції є потужним інструментом для урядів і міжнародних організацій для досягнення цілей зовнішньої політики, захисту

прав людини та боротьби з незаконною діяльністю. Санкції можуть приймати різні форми, починаючи від економічних і закінчуючи дипломатичними та військовими.

Економічні санкції – це широко застосована форма покарання, спрямована на досягнення конкретної мети, наприклад обмеження доступу країни до фінансових ресурсів, товарів або послуг. Вони спрямовані як тиск на економіку цільової країни з метою зміни її поведінки. Вони можуть приймати різні форми, включаючи торговельне ембарго, інвестиційні обмеження та заморожування активів.

- Торговельне ембарго: торговельне ембарго— це повна заборона торгівлі між країною та рештою світу. Цей тип санкцій призначений для того, щоб запобігти доступу цільової країни до товарів, послуг і технологій, які могли б підтримувати її економіку чи військо. Торговельне ембарго зазвичай використовується, щоб ізолювати цільову країну від решти світу та змусити її змінити свою поведінку.

- Інвестиційні обмеження: інвестиційні обмеження спрямовані на обмеження доступу країни до капіталу через прямі інвестиції або через використання фінансових установ. Ці санкції спрямовані на те, щоб запобігти доступу країни до фінансових ресурсів, які могли б підтримувати її економіку чи армію. Інвестиційні обмеження також можуть використовуватися, щоб запобігти участі цільової країни в порушеннях прав людини або підтримці тероризму.

Заморожування активів: заморожування активів – це вид економічних санкцій, які забороняють країні доступ до активів, які зберігаються в іноземних фінансових установах. Цей тип санкцій призначений для того, щоб запобігти країні використовувати ці активи для підтримки своєї економіки чи армії. Заморожування активів також може використовуватися, щоб запобігти участі цільової країни в порушеннях прав людини або підтримці тероризму.

Усі форми економічних санкцій, розглянуті вище, мають одну спільну рису – вони використовуються для прямого чи опосередкованого впливу (як правило, шляхом обмеження) на торговельну діяльність країни. Ці заходи можуть бути використані як іноземні інструменти для боротьби з тероризмом, запобігання торгівлі наркотиками, сприяння демократії та запобігання відмиванню грошей та іншим фінансовим злочинам.

Також аналізуючи світову практику застосування санкцій, можна зробити висновок про те, що економічні санкції є найпоширенішим видом примусових заходів щодо держави-порушниці. З огляду на вищевикладені факти не є рідкістю такі випадки, коли застосування режиму дипломатичних санкцій передують запровадженню економічних санкцій.

Нижче ми розглянемо реальні приклади санкцій, щоб зрозуміти, як вони працюють, і який вплив вони мають.

1. Тривале ембарго США щодо Куби

Починаючи з березня 1958 року, ембарго Сполучених Штатів проти Куби є одним із найтриваліших ембарго в сучасній історії. Спочатку воно застосовувалось лише до торгівлі зброєю, але до лютого 1962 року – майже через чотири роки – майже до всієї торгівлі.

Це яскравий приклад того, який вплив можуть мати санкції на міжнародну торгівлю та відносини, які тривають понад півстоліття. Цей вчинок показує, що недотримання глобальних законів може зупинити економічне зростання та розвиток. У випадку Куби, фінансові установи не можуть ні переказувати, ні отримувати кошти зі Сполучених Штатів, а її громадяни не можуть дозволити собі розкіш взаємодіяти з бізнесом у Сполучених Штатах. Організації несуть відповідальність за дотримання цих санкцій, щоб уникнути штрафних санкцій, пов'язаних із недотриманням, які можуть бути рівноцінними санкціям проти самої організації.

2. Санкції ООН щодо Північної Кореї

У 2006 році Корейська Народно-Демократична Республіка (КНДР) провела ядерне випробування, прямо порушивши Договір про нерозповсюдження ядерної зброї. У відповідь Рада Безпеки ООН (РБ ООН) прийняла резолюцію 1718, яка забороняє будь-яку військову торгівлю та заморожує всі державні активи. Відтоді санкції були розширені й охопили торгівлю природними ресурсами та паливом.

Організація Об'єднаних Націй – і країни-члени – продовжують чинити тиск на Північну Корею, щоб вона відмовилася від ядерних програм, намагаючись контролювати міжнародну безпеку. Роки невиконання – і посилення зусиль – призвели до додавання та розширення санкцій. Нація та її громадяни жили в основному в ізоляції від західного світу, що мало довготривалі економічні та дипломатичні наслідки.

3. Санкції ООН щодо Південної Африки під час апартеїду

У листопаді 1962 року Генеральна Асамблея ООН запровадила економічні санкції, щоб засудити політику апартеїду в Південній Африці та змусити регіон змінити цю політику. До кінця 1980-х років 25 країн запровадили різноманітні торговельні санкції проти Південної Африки, справляючи величезний тиск, щоб покласти край апартеїду, який стане реальністю до 1994 року.

Економічні санкції, якщо їх застосовує колективна група держав, можуть мати значний і широкомасштабний вплив на міжнародні відносини. Щоб це спрацювало, організації повинні зробити свій внесок у забезпечення дотримання санкцій [3].

Дипломатичні санкції – це форма покарання, спрямована на обмеження доступу цільової країни до міжнародного співтовариства. Вони призначені для сигналу несхвалення та тиску на цільову країну, щоб вона змінила свою поведінку. Дипломатичні санкції можуть приймати різні форми, включаючи дипломатичну ізоляцію, призупинення дипломатичних відносин і видворення дипломатів.

- Дипломатична ізоляція: дипломатична ізоляція – це форма покарання, яка передбачає обмеження доступу цільової країни до міжнародного співтовариства. Цей тип санкцій призначений для сигналу несхвалення та тиску на цільову країну, щоб вона змінила свою поведінку. Дипломатична ізоляція може передбачати обмеження участі цільової країни в міжнародних організаціях або її представництва на міжнародних форумах [2].

- Призупинення дипломатичних відносин: призупинення дипломатичних відносин є формою покарання, яка передбачає припинення дипломатичних відносин між країною. Цей тип санкцій призначений для сигналу несхвалення та тиску на цільову країну, щоб вона змінила свою поведінку. Призупинення дипломатичних відносин може також використовуватися для того, щоб перешкодити цільовій країні порушувати права людини або підтримувати тероризм.

- Видворення дипломатів: видворення дипломатів є формою покарання, яка передбачає наказ дипломатам із цільової країни залишити країну перебування. Цей тип санкцій призначений для сигналу несхвалення та тиску на цільову країну, щоб вона змінила свою поведінку. Видворення дипломатів також може бути використано для того, щоб запобігти участі цільової країни в порушеннях прав людини або підтримці тероризму.

Історично дипломатичні санкції були однією з форм, що найчастіше використовуються, проте, в даний час, дипломатичні санкції ООН, як правило, використовуються в комплексі з іншими видами санкцій. Дипломатичні санкції раніше були застосовані у санкційних режимах щодо Лівії, Афганістану та Судану. Слід зазначити, що використання дипломатичних санкцій скоротилися разом із скороченням санкцій щодо державних діячів, тобто цільових, точкових санкцій, більше, вони почали застосовувати також і щодо недержавних акторів.

Військові санкції – це форма покарання, спрямована на обмеження військового потенціалу цільової країни. Вони призначені для сигналу несхвалення та тиску на цільову країну, щоб вона змінила свою поведінку. Військові санкції можуть приймати різні форми, включаючи ембарго на постачання зброї, заборонені для польотів зони та військове втручання.

- Ембарго на постачання зброї: ембарго на постачання зброї – це повна заборона на продаж, передачу або надання зброї країні. Мета ембарго на постачання зброї полягає в тому, щоб перешкодити країні-мішені отримати засоби для продовження своїх агресивних дій або розвитку свого військового потенціалу [2].

Збройне ембарго поширюється на зброю та цивільні товари подвійного призначення (так звані товари подвійного використання). Це означає, що певна технологія чи машина може служити як цивільним, так і військовим цілям. Запроваджуючи ембарго на постачання зброї, можна вплинути на хід воєн або запобігти поширенню громадянських воєн. Послаблення військового потенціалу країни-мішені також має на меті утримати інші держави від дій, що порушують міжнародне право. Ембарго на постачання зброї – це засадничо превентивний захід. Слід запобігти небажаній поведінці агресивної держави або держави, яка порушує міжнародне право. Однак ембарго на постачання зброї не є швидким вирішенням кризи, оскільки держави, які вже беруть участь у війні, зазвичай вже мають велику кількість зброї [4].

- Заборонені для польотів зони: іншою формою військових санкцій є встановлення заборонених для польотів зон. Це передбачає заборону польотів літаків над певною територією, як правило, для запобігання повітряним нападам на цивільне населення або для запобігання військовим операціям. Безпольотні зони можуть бути введені міжнародними організаціями або окремими країнами, і вони часто використовуються як засіб сигналізації про несхвалення дій цільової країни.

- Військове втручання: у крайніх випадках військові санкції можуть посилитися аж до військового втручання. Це передбачає використання військової сили для припинення агресивних дій цільової країни або встановлення миру. Військове втручання може приймати різні форми, включаючи використання сухопутних військ, авіаударів або морську блокаду. Цей тип військових дій часто розглядається як крайній засіб і використовується лише у виняткових обставинах, коли інші форми санкцій виявляються неефективними [5].

Так чи інакше ці санкції мають бути санкціоновані рішенням РБ ООН. Особливий інтерес представляє класифікація міжнародних санкцій, що загальноприйнята серед зарубіжних вчених-правознавців. Так, аналіз доктрини та міжнародних нормативних документів дозволяє виділити такі види:

- торговельні: повне або часткове ембарго; – фінансові: блокування іноземних активів уряду, обмеження доступу на фінансові ринки, припинення надання фінансової допомоги;

– дипломатичні: заборона на в'їзд певних осіб та груп осіб, повне або часткове повернення співробітників дипломатичних представництв з країни-об'єкта санкцій, анулювання дипломатичних віз;

– спортивні та культурні: заборона на участь у спортивних змаганнях осіб чи груп осіб, які представляють країну-об'єкт санкцій, припинення наукового, технічного та культурного співробітництва шляхом обміну та поїздок за участю осіб чи групи осіб.

Водночас, слід також зазначити, що у попередні роки до видів санкцій належали ті заходи та акти примусу, які здійснюються у порядку самодопомоги для притягнення держави правопорушника до відповідальності. Серед них можна виділити реторсії, репресалії, самооборону тощо. Однак, враховуючи висновок про те, що ці заходи не передбачаються санкціями в рамках цього дослідження, то вважаємо, що немає необхідності їхнього детального розгляду та аналізу.

Поряд з цим слід зазначити, що на основі аналізу світової практики можна зробити висновок про те, що в даний час, як правило, застосовують цільові санкції, які зосереджені на окремих людях або організаціях.

Крім цього, пропонується також інша класифікація санкцій. По об'єктах (коло осіб, щодо яких застосовуються санкції):

– всеосяжні, тобто ті, що застосовуються до держави, загалом;

– цільові (також можна зустріти такі назви, як розумні, точкові), тобто обмеження застосовуються до певних фізичних та/або юридичних осіб відповідно до чорного списку).

По суб'єктах (коло осіб, які застосовуються санкції):

– індивідуальні;

– колективні, тобто застосовувані колективно учасниками міжнародної організації до держави-правопорушниці, членом якої воно є.

Таким чином, за всієї специфіки різних видів санкцій, так чи інакше, держава може піддаватися лише таким обмеженням, які відповідають принципам міжнародного права, і виключно, з метою забезпечення світового правопорядку та міжнародної безпеки [5].

Висновки. У світлі складності та динаміки розвитку міжнародних відносин, класифікація міжнародних санкцій у міжнародному праві стає завданням важливим і актуальним. Одним із найважливіших факторів формування змісту санкцій є юридичний контекст, який визначає правовий статус санкцій та їх використання у різних сферах. Крім того, політичні, економічні

та соціокультурні фактори також впливають на формування змісту санкцій. Політичні рішення, економічні умови та суспільні цінності можуть визначати, які види санкцій застосовуються в конкретних обставинах та як вони спрямовані на досягнення конкретних цілей.

У статті розглянуто різноманітні види санкцій, їхні ролі та виклики, які виникають при зусиллях створити систему класифікації, що відповідає потребам глобального співтовариства. У процесі аналізу було визначено, що основними проблемами у сфері класифікації є розміреність та неоднозначність видів санкцій, методологічні підходи різних держав та організацій, а також питання ефективності та можливих побічних ефектів. Розгляд цих проблем визначає важливі вектори подальших досліджень та розвитку міжнародного права. Однією з ключових тем висновків стає необхідність динамічного підходу до класифікації, здатного адаптуватися до змін у міжнародних конфліктах, політичних контекстах та розвитку сучасних технологій. Пропонується акцентувати увагу на легітимності заходів, їхній справедливості та здатності до досягнення визначених цілей. У світлі вищезазначених викликів важливо визнати, що класифікація міжнародних санкцій – це динамічний процес, який повинен враховувати нюанси сучасного міжнародного правового середовища. Тільки такий підхід дозволить ефективно використовувати санкції як інструмент досягнення стабільності, справедливості та миру в міжнародних відносинах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. The Practical Guide to Humanitarian Law URL: <https://guide-humanitarian-law.org/content/article/3/sanctions-diplomatic-economic-or-military/> (дата звернення: 20.11.2023).
2. Different types of sanctions <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/different-types/> (дата звернення: 20.11.2023).
3. Sanctions. What They Are, Common Types, & How to Screen Customs <https://www.unit21.ai/fraud-aml-dictionary/sanctions> (дата звернення: 20.11.2023).
4. Militärische Sanktionen <http://www.whywar.at/frieden-machen/politische-perspektiven/sanktionen/militaerische-sanktionen/> (дата звернення: 20.11.2023).
5. International Sanctions <https://sanctions.canner.com/knowledge-base/international-sanctions-113> дата звернення: 20.11.2023).